

تبیین شاخصهای موثر عامل اقتصادی بر جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی با نگاهی به بخش ترویج کشاورزی از منظر نخبگان اقتصادی

سید رضا زیتون نژاد موسویان

دانشجوی دکتری رشته توسعه کشاورزی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران

سید مهدی میردامادی^۱

دانشیار گروه اقتصاد، ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران

سید جمال فرج اله حسینی

دانشیار گروه اقتصاد، ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران

مریم امیدی نجف ابادی

دانشیار گروه اقتصاد، ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران

چکیده

توسعه اقتصادی نیازمند سرمایه گذاری در بخشهای مختلف، از جمله کشاورزی است. بدون سرمایه گذاری نمیتوان انتظار گسترش اشتغال، تولیدورفاه اقتصادی - اجتماعی را داشت. بسیاری از کشورهای در حال توسعه و ایران با کمبود سرمایه و منابع مالی مواجه هستند و برای جبران کمبود سرمایه و منابع مالی خود نیازمند جذب سرمایه گذاریهای مستقیم خارجی میباشند. هدف از این پژوهش تبیین شاخصهای موثر عامل اقتصادی بر جذب سرمایه گذاری خارجی میباشد. جامعه آماری پژوهش عبارتند از نمایندگان مجلس، نخبگان فعال در بخش اقتصاد مالی و کشاورزی و جمعی از اساتید کشور که هم در زمینه دانشگاهی تخصص داشته و هم با سرمایه گذاران خارجی مرتبط هستند و جمعا ۱۰۰ نفر میباشند. نتایج حاصل از پژوهش نشان میدهد؛ از ۲۱ شاخص مورد بررسی همه شاخصهای اقتصادی در جذب سرمایه گذاری خارجی موثر می باشند، اما شاخص «درجه بازاری بودن اقتصاد» یا اصل تجارت آزاد از بیشترین اهمیت برخوردار می باشد. سپس شاخصهای «افزایش نرخ سودآوری فعالیت های کشاورزی»، «ثبات نرخ ارز» و «ثبات بازار مالی داخلی» و سه شاخص «نرخ رشد بخش کشاورزی» و «سرمایه گذاری بخش خصوصی داخلی در بخش کشاورزی»

واژگان کلیدی: "شاخصهای عامل اقتصادی"، "سرمایه گذاریهای خارجی"، "بخش کشاورزی"، "نخبگان کشاورزی"

^۱نویسنده و مسئول مکاتبات: mirdamadi.mehdi@gmail.com

مقدمه

امروزه آنچه از پیکار انسان با طبیعت به جای مانده است، انفجار جمعیت، کاهش تنوع زیستی، آلودگی محیط زیست، نبود عدالت اجتماعی و امنیت غذایی است و کشاورزی پایدار به عنوان یکی از راه‌ها برای مقابله با مشکلات مزبور بیان شده است (میردامادی و همکاران، ۱۳۸۸). بخش کشاورزی به عنوان یکی از ارکان اقتصادی سهم بالایی در صادرات غیر نفتی، ایجاد اشتغال، تامین غذا و ارزش افزوده مواد دارد (دیده بان، ۱۳۹۲). سازمان خوارو بار و کشاورزی ملل متحد (فائو) طی گزارشی اعلام کرده است که برای تامین غذای جمعیت ۹ میلیارد نفری جهان در سال ۲۰۵۰ میلادی، باید ۲ برابر میزان کنونی مواد غذایی تولید کرد و برای رسیدن به این هدف باید موانعی مانند محدودیت زمین‌های کشاورزی، کمبود آب، قیمت بالای انرژی، افت سرمایه گذاری در زمینه تحقیقات کشاورزی و کاهش ضایعات غذایی را در نظر داشت (فائو، ۲۰۱۴). در ایران به دلیل افزایش قابل ملاحظه جمعیت کشور طی دو دهه گذشته، تقاضای غذا به صورت فزاینده‌ای افزایش یافته و تامین استقلال و امنیت غذایی جامعه را به صورت یک مسئله اساسی مطرح می‌سازد. اما از سوی دیگر، بیکاری، کمبود عرضه غذا، فقدان فناوری‌های جدید، کاهش تولید سرانه کشاورزی، عدم توجه به توسعه پایدار و حفظ محیط زیست و مهاجرت روستائیان از مهمترین چالش‌های اقتصادی - اجتماعی کشور به شمار می‌آیند. در این میان بخش کشاورزی به جهت تأثیر فراگیری که می‌تواند در کلیه زمینه‌های یاد شده داشته باشد از جایگاه مهمی برخوردار است (عبداللهی، ۱۳۸۷). بخش کشاورزی تامین کننده، ۹۴ درصد از نیازهای غذایی کشور به عبارتی تامین امنیت غذایی مردم، ۱۳/۹ درصد از تولید ناخالص داخلی، ۱۱ درصد ارزش افزوده، ۲۳/۵ درصد از سهم اشتغال کشور، ۳۱ درصد ارزش صادرات، تولید بیش از ۱۰۲ میلیون تن محصولات

کشاورزی با ارزش ۶۶۲۳۵ میلیارد ریال ارزش افزوده که توسط ۹۸ درصد بخش غیر دولتی به انجام می‌رسد، میباشد. همچنین با داشتن ۳۷ میلیون هکتار اراضی مستعد کشاورزی، ۱۳۰ میلیارد متر مکعب آب قابل استحصال، ۱۲۰۴ میلیون هکتار عرصه منابع طبیعی (جنگل و مرتع)، وجود ظرفیت‌های قابل توسعه جهت فعالیت‌های صیادی و آبی‌پروری و توسعه صنعت دام و طیور یکی از بخش‌های کارآمد کشور می‌باشد. اما از مهمترین موانع عدم توسعه بخش کشاورزی مشکلات مالی و اقتصادی میباشد. این مشکلات شامل کمبود منابع سرمایه‌ای، کاهش بودجه‌های دولتی، عدم وجود مشوق‌های حمایتی جهت سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و نبود مدل‌های مختلف تامین مالی میباشد (یاوری و عزیز، ۱۳۹۹). همچون؛ سنتی بودن تولید، پایین بودن سطح سواد، بالا بودن سن اشتغال کشاورزان، وجود مشکلات در نظام مالکیتی، خرد و پراکنده بودن زمین‌های کشاورزی، مشکلات نگهداری و حمل و نقل محصولات تولیدی، قیمت بالای ماشین‌آلات و تجهیزات، مانعی برای توسعه بخش کشاورزی خصوصاً در ایران می‌باشد (نجفی، ۱۳۹۰). به عبارتی، عوامل بازدارنده توسعه در بخش کشاورزی بر اساس میزان تأثیر به ترتیب شامل عوامل اقتصادی، اجتماعی، تسهیلاتی، آب و منابع، آموزشی - ترویجی، سازمانی و مدیریتی، سرمایه‌های، برنامه ریزی، مشارکت - بازاریابی و فنی - خدماتی میباشد (بازیار و احمدوند، ۱۳۹۶). لذا برای تحقق توسعه اقتصادی در بخش کشاورزی ضرورت دارد توسعه کشاورزی به موازات تأکید بر گسترش عقلانیت اقتصادی محقق شود چراکه در فقدان این عقلانیت نمیتوان انتظار توسعه کشاورزی داشت (تیموری و همکاران، ۱۳۹۸). در این خصوص سرمایه به عنوان یکی از مهمترین نهادها برای تولید اهمیت بسزایی در افزایش سطح تولید فعالیت‌های اقتصادی و در نتیجه افزایش بهره‌وری سایر عوامل تولید را دارد و سرمایه گذاری یکی از مهمترین عوامل رشد و

توسعه اقتصادی هر کشوری می باشد. کمبود سرمایه در بخش کشاورزی باعث پایین آمدن سطح بهره وری نهاده های تولید میشود و بهره وری اندک موجب کاهش درآمد انتظاری طرحهای کشاورزی و سود آوری این فعالیت ها شده و آنها را برای سرمایه گذاری غیر اقتصادی و پر ریسک متصور میسازد (کاظمی و همکاران، ۱۳۹۲؛ دیده بان، ۱۳۹۲).

لذا سرمایه گذاری در بخش کشاورزی به عنوان یک عنصر کلیدی رشد و توسعه محسوب می شود و با به کارگیری ترکیب آن با دیگر عوامل تولید و استفاده بهینه از منابع محدود می توان مشکلات بخش کشاورزی را مرتفع و ظرفیت تولیدی آن را افزایش داد. لذا دستیابی به توسعه پایدار نیازمند سرمایه گذاری برای بهره جویی از مزایای نسبی و تواناییهای بالقوه اقتصادی است (کاظمی و همکاران، ۱۳۹۲: ۴۷). در این رابطه کشورهای درحال توسعه معمولاً با کمبود سرمایه مواجه بوده اند و همواره سعی می نمایند برای جبران آن از استقراض خارجی استفاده نمایند، اما امروزه، به دلیل بحران های ناشی از بازپرداخت، سرمایه گذاری مستقیم خارجی به عنوان جانشینی برای استقراض های خارجی و ایزاری برای رسیدن به هدف رشد اقتصادی مطرح شده است (ملکی و نجارزاده، ۱۳۸۵). لذا بسیاری از کشورهای جهان به واسطه عدم تکافوی منابع داخلی برای سرمایه گذاری، تمایل شدیدی به جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی پیدا کرده اند. برای نمونه جذب سرمایه گذاری خارجی در بخش کشاورزی کشورهای مختلف مانند اندونزی، هند، برزیل و چین باعث توسعه این بخش گردیده و تنگناهای منابع مالی و سرمایه ای را در این کشورها تا حدودی مرتفع نموده است. سرمایه گذاری خارجی به دلیل توأم بودن با انتقال تکنولوژی و دانش فنی، در اختیار

داشتن بازار فروش به مراتب وسیعتر، و مدیریت کار امدتر در فرایند توسعه اقتصادی و اشاعه تکنولوژی خصوصاً در کشورهای در حال توسعه میتواند مطرح و نقش محوری و کلیدی داشته باشد (درگاهی، ۱۳۸۵). این سرمایه گذاری به هر علت و شکلی که صورت پذیرد، اثرات قابل ملاحظه ای بر روی متغیرهای کلان اقتصادی از جمله کاهش نرخ بهره، کاهش نرخ ارز، افزایش رشد اقتصادی، افزایش درآمد مالیاتی دولت، کاهش بدهی دولت، بهبود توزیع درآمد، انتقال تکنولوژی، افزایش اشتغال، توسعه صادرات، کاهش واردات و تاثیر مثبت در تراز پرداخت ها خواهد داشت. سرمایه گذاری مستقیم خارجی یکی از مجاری تأمین مالی (سرمایه) در سطح بین المللی محسوب می شود (مزینی و مراد حاصل، ۱۳۸۹) و با گسترش مباحث جهانی شدن و ارتباط متقابل کشورها و عدم تکافوی منابع داخلی برای سرمایه گذاری، کشورها ناگزیر به جذب سرمایه های خارجی و رقابت در جذب آن هستند (اصغری و سالار نظری رفسنجانی پور، ۱۳۹۲). پس از جنگ جهانی دوم، رشد اقتصاد بین الملل در عرصه اقتصاد جهانی شتاب مناسبی به خود گرفت، به طوری که جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی به عنوان یکی از اصلی ترین مؤلفه های رشد و توسعه اقتصادی کشورها مدنظر قرار گرفت و جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی و دستیابی به رشد و توسعه اقتصادی از این منظر، از سیاست های اصلی اتخاذ شده توسط برخی از کشورهای در حال توسعه در دهه اخیر محسوب گردید (شاه آبادی و همکاران، ۱۳۹۱). به نظر آنکنداد^۱ سرمایه گذاری مستقیم خارجی عبارت است از سرمایه گذاری که متضمن مناسبات بلند مدت بوده و منعکس کننده کنترل و نفع مستمر شخصیت حقیقی یا حقوقی مقیم یک کشور در شرکتی واقع در خارج موطن سرمایه گذار

¹ Unctad

باشد(بهکیش، ۱۳۸۰). در برخی از موارد نیز سرمایه گذاری مستقیم خارجی این گونه تعریف میشود که لازم است سرمایه گذار خارجی حضور فیزیکی داشته باشد و با قبول مسئولیت مالی و پذیرش ریسک در سود و زیان، احتمالاً کنترل و اداره واحد تولیدی را نیز مستقیماً در دست داشته باشد. به این ترتیب سرمایه گذار خارجی به طور مستقیم در اجرای فعالیتهای تولیدی نقش موثر دارد(مشیری و کیان پور، ۱۳۹۱). همچنین گفته شده، سرمایه گذاری مستقیم خارجی نوعی سرمایه گذاری خصوصی است که با هدف حفظ کنترل بر سرمایه حداقل ۱۰ درصد سهام دارای حق رأی را در یک شرکت خارجی به دست آورد (داوودی و شاهمرادی، ۱۳۸۳). این سرمایه‌گذاری رشد اقتصادی را توسط فراهم نمودن سرمایه خارجی رونق می‌بخشد و از طریق رشد اقتصادی، منافع سرمایه‌گذار خارجی گسترش می‌یابد. علاوه بر این معمولاً به همراه تکنولوژی پیشرفته و مدرن، سازماندهی و مدیریت برتر وارد کشور می‌شود. بنابراین به عنوان موتور رشد در کشورهای کمتر توسعه‌یافته شناخته شده است. برنزیتن، گرگوریو و لی^۱ (۱۹۹۸) بر این عقیده‌اند که اثرات سودمندی بر رشد اقتصادی به خاطر تکنولوژی پیشرفته ایاست که دارند. همچنین رانا و دولینگ^۲ معتقدند که اثر مثبت این سرمایه گذاری بر رشد اقتصادی به دلیل افزایش کارایی سرمایه در اثر انتقال تکنولوژی ذخیره انرژی و پیشرفته حاصل می‌شود. ورود سرمایه گذاری خارجی، ابزار مهمی برای افزایش عرضه سرمایه‌ها برای سرمایه‌گذاری داخلی و به تبع آن بهبود تشکیل سرمایه در کشور میزبان محسوب می‌گردد. در حقیقت این سرمایه گذاری، می‌تواند سرمایه‌گذاری محلی را به وسیله افزایش سرمایه‌گذاری داخلی از طریق ارتباطات در زنجیره تولید،

هنگامی که شرکت‌های خارجی، نهادهای ساخته شده به صورت محلی را خریداری می‌نمایند و یا هنگامی که بنگاه‌های خارجی، نهادهای واسطه را برای بنگاه‌های محلی عرضه و تأمین می‌نمایند، تحریک نماید. به علاوه می‌تواند ظرفیت صادرات کشور میزبان را افزایش دهد و باعث شود که کشور درآمد ارزی بیشتری را جذب نماید. ورود این سرمایه همچنین با ایجاد فرصت‌های شغلی جدید و افزایش انتقال تکنولوژی، مرتبط است و باعث بهبود کلی رشد اقتصادی در کشورهای میزبان می‌گردد. لذا تجارت و جریان‌های ورودی این سرمایه گذاری، به عنوان عامل مهمی در فرآیند رشد اقتصادی شناخته شده- اند(کرباسی و همکاران^۳، ۲۰۰۵). از طرفی اثر افزایشی رشد این سرمایه گذاری اتوماتیک نیست بلکه بستگی به عوامل خاص هر کشور، مانند درجه باز بودن تجارت دارد. بلومستروم و گلوبرومن و کوکو^۴ (۲۰۰۳) استدلال می‌نمایند که تأثیر سودآور این سرمایه فقط در محیطی تقویت می‌شود که دارای یک تجارت باز و رژیم سرمایه‌گذاری و ثبات اقتصاد کلان باشد. در چنین محیطی می‌تواند نقش کلیدی در بهبود ظرفیت کشور میزبان در پاسخ به فرصت‌های ایجاد شده توسط همگرایی اقتصاد جهانی داشته باشد؛ برعکس در غیاب چنین محیطی، ممکن است به جای اینکه رشد را بهبود بخشد به صورت یک مانع عمل نماید، یعنی نرخ بازدهی خصوصی سرمایه‌گذاری برای بنگاه‌های خارجی را افزایش می‌دهد، درحالی‌که اثر کمی را بر روی نرخ‌های بازدهی اجتماعی در کشور میزبان نشان می‌دهد (سالیسو و همکاران^۵، ۱۹۹۶). یودو و ابیورا (۲۰۰۶) به بررسی عوامل تعیین کننده سرمایه گذاری مستقیم و رشد در منطقه مالی آفریقای غربی پرداخته و به این نتیجه رسیدند که سرمایه گذاری خارجی به درآمد

4 - Blomstrom&Globerman&Kokk

5 - Saliso & Sapsford

1 - Borensztein, Gregorio and Lee

2 - Rana and Dowling.

3 - Karbasi& et al

طرح اختصاص یافت. پس از اجرای برجام و لغو تحریم‌ها یعنی از ۲۷ دی ماه ۱۳۹۴، حدود ۵ میلیارد و ۱۶۸ میلیون دلار سرمایه در قالب ۶۶ طرح جذب شده است. این حجم از سرمایه‌گذاری خارجی در بخش‌های حمل و نقل، انرژی‌های تجدیدپذیر، خودرو، بازیافت، مخابرات، کشاورزی، صنایع غذایی و صنایع الکترونیک جذب شده است (گزارش سازمان برنامه و بودجه، ۱۳۹۳). نگاهی به آمارهای چند سال گذشته نشان می‌دهد که ایران در جذب سرمایه‌گذاری خارجی از رشد و پیشرفت خوبی برخوردار بوده است، اما این حجم سرمایه‌گذاری در مقایسه با کشورهای منطقه دارای نوساناتی بوده و قابل قبول نمی‌باشد (علیشیری، ۱۳۸۹). در نظریه‌های جدید، از مهم‌ترین عوامل مؤثر در جریان سرمایه‌گذاری خارجی، عوامل اقتصادی می‌باشد. این عوامل ورود جریان سرمایه به کشور میزبان را تضمین می‌کنند که در پژوهش حاضر مورد سوال قرار گرفته است. در این رابطه مهم‌ترین عوامل اقتصادی عبارتند از:

- تولید ناخالص داخلی

از عوامل مؤثر بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، اندازه و مقیاس بازار است. به طوری که اقتصاد با مقیاس بزرگ‌تر، شرایط بهتری را برای سرمایه‌گذاران خارجی فراهم می‌کند (نیلی، ۱۳۸۲؛ به نقل از: توماس، ۱۹۹۹).

- نسبت پس‌انداز به تولید ناخالص داخلی

این شاخص که میل متوسط به پس‌انداز را اندازه می‌گیرد، توان اقتصادی را در تجهیز منابع مالی و پولی نشان می‌دهد و هر کشوری که دارای نسبت بالایی از پس‌انداز به تولید ناخالص داخلی باشد، دارای پتانسیل بیشتری برای جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی خواهد بود. کشورهای فقیر معمولاً پس‌انداز ملی پایینی دارند و نسبت مذکور در آنها کم است، بنابراین سرمایه‌گذاران خارجی ممکن است تمایل کمتری به انجام سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در این کشورها داشته باشند (خان و مالیک، ۱۹۹۲).

سرانه و نرخ رشد اقتصادی کشور میزبان وابستگی مثبت دارد. همچنین سرمایه‌گذاری عمومی اثر مثبت در جذب این سرمایه دارد در حالی که نرخ تورم و بی‌ثباتی سیاسی تأثیر منفی بر سرمایه‌گذاری خارجی می‌گذارد. در ایران نیز موضوع سرمایه و سرمایه‌گذاری به دلیل وابستگی شدید به درآمدهای نفتی و بی‌ثباتی قیمت آن و بالا بودن ریسک، همواره با مشکلات فراوانی همراه بوده است (پیش بین و همکاران، ۱۳۸۶). این موضوع خصوصاً در بخش کشاورزی به دلیل وجود تنگناهای ساختاری، کمبود امکانات مالی اکثر بهره‌برداران، مشکلات مربوط به سرمایه‌گذاری نمود بیشتری داشته و سرمایه‌گذاری در آن از رشد کمتری برخوردار بوده است بطوری که سهم آن از تشکیل سرمایه در اقتصاد ملی در حال حاضر نزدیک به ۵ درصد می‌باشد، همچنین نسبت سرمایه‌گذاری به تولید ناخالص داخلی در کل اقتصاد کشور، پایین و به طور متوسط حدود ۱۳ درصد می‌باشد (گزارش سازمان برنامه و بودجه، ۱۳۹۵). همچنین حدود ۸۷٪ از سرمایه‌گذارها و منابع مالی بنگاههای اقتصادی توسط بانکها تامین میشود اما به دلایل متعددی مانند وجود معوقات بانکی، وجود دارایی‌های ثابت و عدم کفایت سرمایه، بانکهای کشور توان تامین سرمایه برای سرمایه‌گذاری‌های بخش خصوصی را ندارند. از سوی دیگر در شرایط فعلی درآمد دولت از حیث فروش نفت به دلیل نوسانات شدید، عدم امکان اخذ مالیات بیشتر، بحران در فضای کسب و کار و وجود تحریم‌های بین‌المللی برای انجام سرمایه‌گذاریهای دولتی از محل منابع داخلی کم و ناکافی می‌باشد. بر اساس گزارش انکتاد در سال ۲۰۱۵، ایران دارای بیشترین تغییرات در جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در منطقه جنوب آسیا بوده است. بطوری که در سال ۱۳۹۳، حدود ۹۲۰ میلیون دلار سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در قالب ۴۱ طرح جذب شد که این رقم در سال ۱۳۹۴ به شش میلیارد و ۷۱۱ میلیون دلار افزایش یافته که به ۶۱

- شاخص آزادسازی اقتصادی

آزادسازی اقتصادی در واقع حرکت در راستای لغو کنترل-های بخش عمومی بر بازارهای مالی، کالا و خدمات، بازار کار و نیز بخش خارجی است و ویژگی اصلی آن واگذاری روند تخصیص منابع به مکانیسم قیمت و نظام بازار است.

- شاخص باز بودن تجاری^۱

این شاخص حجم کل تجارت (مجموع صادرات و واردات) را نسبت به تولید ناخالص داخلی اندازه می‌گیرد، و مبین درجه و محدوده گشایش اقتصاد میزبان در برابر ورود سرمایه‌ها، کالاها و خدمات و همچنین تاحدودی ورود نیروی کار به شکل مهاجرت و یا دیگر انواع آن است. بدیهی است هر اندازه اقتصاد میزبان در برابر ورود و خروج کالاها و خدمات و سرمایه‌ها آزادتر باشد، انگیزه سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی افزایش می‌یابد (ناجی-میدانی، ۱۳۸۲).

- شاخص‌های باز بودن مالی

در دهه‌های اخیر اشکال مختلف جریان‌های بین‌المللی سرمایه از رشد بالایی برخوردار بوده‌اند. از جمله می‌توان به سرمایه‌گذاری خارجی و سرمایه‌گذاری خارجی در اوراق بهادار، وام‌های بانکی، اوراق قرضه و سهام و... که از آنها به عنوان سرمایه‌گذاری پرتفولیو خارجی تعبیر می‌شود، اشاره نمود. این افزایش در سرمایه‌گذاری و تجارت را می‌توان تا حد زیادی ناشی از سیاست‌های گسترده آزادسازی تجاری و مالی در کشورهای مختلف دنیا دانست (ناجی‌میدانی، ۱۳۸۲).

- شاخص منطقه‌گرایی

در شرایط کنونی منطقه‌گرایی مؤثرترین راه برای گشودن تدریجی اقتصادهای ملی و ادغام آنها در اقتصاد جهانی می‌باشد. اقتصاد منطقه‌ای به عنوان گامی در جهت اقتصاد جهانی می‌تواند با حذف موانع گمرکی در منطقه، دسترسی شرکت‌ها به بازارهای وسیع‌تر را عملی کند، موانع را از

سر راه انتقال سرمایه و تکنولوژی در محدوده منطقه بردارد و در مجموع افق‌های گسترده‌تری بگشاید. در واقع می‌توان گفت که ترتیبات منطقه‌ای با لغو محدودیت‌های تجاری، نظام هماهنگ تعرفه‌های گمرکی و... زمینه مساعدی را برای تولید در مقیاس کلان در بازار منطقه به وجود می‌آورد و بستر مناسبی را برای رشد اقتصادی منطقه فراهم می‌کند.

- توسعه بازارهای سرمایه (مالی)

توسعه سیستم‌های مالی در کشور میزبان به عنوان یک پیش شرط مهم در اثرگذاری سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی مطرح است. توسعه سیستم‌های مالی باعث افزایش کارایی در تخصیص منابع می‌شود و ظرفیت و جذابیت کشور میزبان را در جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی افزایش می‌دهد.

با توجه به مطالعات اولیه و صحبت با صاحب نظران این حوزه مشخص شد که عواملی زیادی همچون؛ عامل اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، جغرافیایی و طبیعی، نهادی-ساختاری و عوامل تشویقی و حمایتی بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در بخش کشاورزی اثر گذار می‌باشند اما بنظر می‌رسد عامل اقتصادی و شاخص‌های آن نسبت به سایر عوامل در فرایند جذب یا عدم جذب سرمایه‌گذاری خارجی مؤثر می‌باشند. لذا پژوهش حاضر با درک حساسیت و اهمیت موضوع، به دنبال بررسی شاخص‌های عامل اقتصادی مؤثر بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در بخش کشاورزی ایران می‌باشد تا مشخص گردد کدامیک از شاخص‌های عامل اقتصادی در فرایند جذب سرمایه‌های مستقیم خارجی مؤثرتر می‌باشد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر براساس هدف جزء تحقیقات کاربردی است که نظریه‌ها، قانونمندیها، اصول و فنونی که در تحقیقات پایه ایی قبلی تدوین شده را برای حل مسائل اجرایی و واقعی به کار می‌گیرند. از سویی این پژوهش، به علت اینکه شرایط را برای ادامه تحقیقات بیشتر در این زمینه فراهم میکند به نحوی میتواند یک پژوهش توسعه ای باشد. همچنین بر اساس ماهیت یک تحقیق میدانی است. جامعه آماری پژوهش، شامل کلیه کارشناسان سازمان سرمایه گذاران خارجی ایران، مدیران سازمانهای مرتبط با سرمایه گذاری مستقیم خارجی در ایران، مدیران مرتبط با سرمایه گذاری خارجی در بخش کشاورزی، شرکتهای خارجی که در بخش کشاورزی ایران سرمایه گذاری مستقیم نموده اند، مدیران شرکتهای مشاوره ای در زمینه سرمایه گذاری خارجی، مدیران وزارت جهاد کشاورزی، جمعی از نمایندگان مجلس شورای اسلامی و شرکای ایرانی طرفدار سرمایه گذاران خارجی خواهند بود که بالغ بر ۱۰۰ نفر می باشند. از طرفی به علت محدودیت و کوچک بودن جامعه آماری نیاز به نمونه آماری و نمونه گیری و تعیین حجم نمونه نیست و کل جامعه آماری مورد بررسی و پرسشگری قرار داده شد و جامعه آماری پژوهش با نمونه آماری آن برابر می باشد. سوال اصلی این است که؛ آیا بین شاخص های عوامل اقتصادی و میزان جذب سرمایه گذاری خارجی رابطه تاثیر گذاری وجود دارد و در صورت مثبت بودن کدام شاخص از تاثیر بیشتری

برخوردار می باشد. متغیرهای پژوهش به لحاظ اثرگذاری، در دو دسته متغیر وابسته (متغیر آشکار) و متغیر مستقل (متغیر پنهان) قرار دارند. شاخصهای عامل اقتصادی متغیر مستقل یا پنهان این پژوهش می باشد که بر اساس آن گویه های پرسشنامه تنظیم شده است. همچنین متغیر های آشکار یا مشاهده شده، مجموعه متغیر هایی است که محقق به منظور تعریف یا استنباط متغیرهای پنهان از آنها استفاده میکند و در این پژوهش، جذب سرمایه گذاری خارجی که تابع شاخص های عوامل اقتصادی، میباشد، به عنوان متغیر وابسته و یا آشکار می- باشد (جدول ۱). همچنین پرسشنامه پژوهش از نوع پرسشنامه محقق ساز و از نوع اکتشافی می باشد و برای سوالات اساسی و تخصصی از پرسشنامه های بسته و با مقیاس فاصله ای با طیف لیکرت استفاده شده است. برای سنجش اعتبار و روائی ابزار اندازه گیری پژوهش از روش اعتبار محتوا که به قضاوت داوران یا افراد متخصص در موضوع مورد مطالعه بستگی دارد، استفاده شد که میزان روائی آن مورد تائید واقع گردید. همینطور جهت پایایی و اعتماد پرسشنامه الفای کرونباخ محاسبه شد که مقدار آن برای سوالات اقتصادی پژوهش معادل ۰.۸۶۴ گردید که نشان دهنده مقدار اعتبار بالای سوالات مطرح شده می باشد.

جدول ۱- متغیرهای مستقل و وابسته پژوهش

شاخص‌ها (گویه‌ها)	متغیرهای پژوهش	
<p>نرخ بهره بانکی مناسب در کشور، نرخ بهره تسهیلات‌دهی به بخش کشاورزی، نظام نرخ ارز شناور و آزاد، نرخ رشد اقتصادی کشور، نرخ رشد اقتصادی بخش کشاورزی، نرخ تورم در کشور، افزایش نرخ سودآوری فعالیت‌های کشاورزی، معافیت محصولات کشاورزی از قیمت‌گذاری دولتی، خرید تضمینی بعضی محصولات کشاورزی در یک دوره، نرخ مورد انتظار بازگشت سرمایه در بخش کشاورزی، ثبات نرخ ارز، سهم تسهیلات کشاورزی نسبت به کل تسهیلات نظام‌بانکی، سرمایه‌گذاری بخش دولتی و عمومی در بخش کشاورزی، سرمایه‌گذاری بخش خصوصی داخلی در بخش کشاورزی، درآمدهای نفتی کشور، ثبات بازار مالی داخلی، درجه باز بودن اقتصاد یا اصل تجارت آزاد، سهم ارزش افزوده بخش کشاورزی در اقتصاد کشور، اندازه بازار ایران</p>	عامل	متغیرهای مستقل
مقدار و میزان سرمایه‌گذاری خارجی کشور، میزان جذب در بخش کشاورزی،	جذب سرمایه گذاری خارجی در بخش کشاورزی	متغیر وابسته

منبع: براساس مبانی نظری و یافته‌های اولیه تحقیق، ۱۳۹۶

یافته‌های پژوهش

- یافته‌های توصیفی

کاری؛ کمترین فراوانی با سابقه کاری یک سال و کمتر برابر با ۳ نفر (۲,۵ درصد) و بیشترین فراوانی برای تجربه کاری ۲۰ و ۲۵ سال بوده است که به ترتیب ۱۱ و ۱۰ نفر فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند. ضمناً افرادی بعنوان جامعه مورد مطالعه شده است که دارای تخصص‌هایی متناسب با موضوع تحقیق باشند. بر این اساس آمار ۳۶,۷ درصد با تخصص کشاورزی، ۲۱,۷ درصد با تخصص اقتصاد کشاورزی و ۱۰ درصد از متخصصان سیاست‌گذاری کشاورزی بودند. همچنین تعداد نخبگان پاسخگو که دارای تخصص مالی و سرمایه‌گذاری کشاورزی بودند به ترتیب ۵ و ۸,۳ درصد را شامل می‌شود. مدیریت کشاورزی و مشاغل مرتبط با آن نیز یکی دیگر از تخصص‌هایی است که ۱۲,۵ درصد از کل جامعه آماری را به خود اختصاص داده است. در نهایت پاسخگویانی با تخصص‌های دیگر

میانگین سنی نخبگان پاسخگو ۴۸,۰۵ سال می‌باشد. مسن‌ترین پاسخگو با ۷۸ سال و جوان‌ترین پاسخگو ۳۰ سال داشته است. اغلب پاسخگویان در پست‌های مدیریتی، معاونت و کارشناسی می‌باشند که از تجربه کاری نسبتاً بالایی برخوردار هستند. از میان پاسخگویان ۱۰۲ نفر را مردان (۸۵ درصد) و ۱۸ نفر دیگر را زنان تشکیل داده‌اند. یافته‌های توصیفی گویای آن است که تعداد ۱۴ نفر (۱۱,۷ درصد) به گروه دارای مدرک کارشناسی، تعداد ۶۴ نفر (۵۳,۳ درصد) به پاسخگویان دارای مدرک کارشناسی ارشد، تعداد ۳۹ نفر (۳۲,۵ درصد) به پاسخگویان دارای مدرک دکتری و در نهایت تعداد ۱ نفر (۰,۸ درصد) دارای مدرک پست‌دکتری (فوق‌دکتری) می‌باشند. به لحاظ سابقه

سودآوری فعالیت های کشاورزی»، «ثبات نرخ ارز» و «ثبات بازار مالی داخلی» به ترتیب با میانگین های کلی ۴,۳۹ و ۴,۳۵ و ۴,۲۶ میانگین های نسبتاً بالایی را به خود اختصاص داده اند و به لحاظ مطلوبیت میانگین در زمره میانگین مطلوب قرار گرفته اند؛ بر این اساس در میان شاخص های اقتصادی از بیشترین اهمیت در جذب سرمایه گذاری های خارجی برخوردار هستند. در واقع توجه به شاخص های مذکور که از نظر نخبگان جامعه آماری از بیشترین اهمیت در جذب سرمایه گذاری های خارجی برخوردار بوده اند، مشخص می کند که همین عوامل از لازمه های جذب سرمایه گذاری های خارجی در بخش کشاورزی کشور می باشند و از نظر رتبه بندی نیز از بیشترین اهمیت برخوردار می باشند. به بیانی مختصرتر می توان چنین اظهار کرد شاخص هایی که تا این قسمت از تحلیل بعنوان شاخص های با میانگین بالا معرفی شده اند به لحاظ رتبه آماری در بین رتبه های اول تا چهارم قرار گرفته اند. از طرفی با توجه به جدول شماره ۲ مشخص میشود که برخی دیگر از شاخص های عامل اقتصادی در جریان سنجش نظرات نخبگان از اهمیت کمتری برخوردار بوده اند. از اهم این شاخص ها می توان به «درآمدهای نفتی کشور»، «سرمایه گذاری بخش دولتی و عمومی در بخش کشاورزی»، «سهم تسهیلات کشاورزی نسبت به کل تسهیلات نظام بانکی» و «خرید تضمینی بعضی محصولات کشاورزی در یک دوره معین» به ترتیب با میانگین های ۳,۲۹ و ۳,۳۵ و ۳,۳۹ و ۳,۵۷ در مقایسه با دیگر شاخص ها از میانگین کمتری برخوردار می باشد اما با توجه به قرارگیری آنها در درجه مطلوبیت «نسبتاً مطلوب»، تأثیرگذاری کمتر آنها را در جلب سرمایه گذاری های خارجی را نشان می دهد.

اعم از حوزه های اجتماعی، آمار و مانند آن برابر ۵,۸ درصد بوده اند. از نظر سمت شغلی، ۳۶,۷ درصد از پاسخگویان از مدیران ارشد، ۱۷,۵ درصد در پست های معاونتی و ۲۴,۲ و ۱۶,۷ درصد دارای سمت شغلی کارشناس ارشد و کارشناس بودند. ۵ درصد از نخبگان پاسخگو نیز در پست ها و مشاغل دیگر از جمله استاد دانشگاه، نماینده مجلس شورای اسلامی، مرکز آمار و مانند قرار داشتند.

تحلیل توصیفی سوالات شاخص های اقتصادی موثر در جذب سرمایه گذاری های مستقیم خارجی

برای بررسی وضعیت شاخص های اقتصادی اثرگذار بر جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی از ۲۱ عامل استفاده شده است که عوامل اقتصادی و مالی مرتبط با امر سرمایه گذاری را توصیف و تحلیل می کنند. برای بیان نتایج از آماره توصیفی میانگین به این صورت استفاده شد که داده های خام گردآوری شده برای هر متغیر که بر اساس طیف پنج سطحی لیکرت بود، با استفاده از محاسبات آماری^۱ تبدیل به میانگین های کلی^۲ برای آن متغیر شد تا امکان جمع بندی از هر یک از متغیرها (گویه ها) برای محقق فراهم آید. بررسی آماره های توصیفی نشان می دهد که میانگین کلی برای عامل اقتصادی ۳,۹۶ است که به لحاظ مطلوبیت میانگین در دسته «میانگین مطلوب» قرار می گیرد و نشان می دهد که از نظر نخبگان پاسخگو به پرسشنامه های پژوهش، وزن تأثیرگذاری شاخص های اقتصادی در جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی بالا بوده و از اهمیت بسیاری برخوردار می باشد (جدول ۲). در میان شاخص های اقتصادی مورد مطالعه، شاخص «درجه بازاری بودن اقتصاد» یا اصل تجارت آزاد با میانگین ۴,۵۰ از بیشترین اهمیت در جذب سرمایه گذاری های مستقیم خارجی برخوردار می باشد؛ همچنین شاخص های «افزایش نرخ

۲. از طریق جمع زدن امتیازهای مربوط به هر یک از پنج طیف مورد نظر.

1. Compute

جدول ۲- وضعیت مطلوبیت میانگین شاخص‌های عامل اقتصادی از نگاه نخبگان

وضعیت مطلوبیت میانگین‌ها ^۱			آماره‌های توصیفی			شاخص‌های اقتصادی موثر در جذب سرمایه‌گذاری - های مستقیم خارجی
۳,۶۸ تا ۵	۲,۳۴ تا ۳,۶۷	۱ تا ۲,۳۳	رتبه	انحراف معیار	میانگین	
مطلوب	نسبتاً مطلوب	نامطلوب				
-	*	-	۲۱	۰,۹۹	۳,۲۹	درآمدهای نفتی کشور
-	*	-	۲۰	۱,۰۶	۳,۳۵	سهم تسهیلات کشاورزی نسبت به کل تسهیلات بانکی
-	*	-	۱۹	۱,۰۶	۳,۳۹	سرمایه‌گذاری بخش دولتی و عمومی
-	*	-	۱۸	۱,۰۲	۳,۵۷	خرید تضمینی محصولات کشاورزی در یک دوره
*	-	-	۱۷	۰,۹۴	۳,۷۰	نرخ بهره بانکی مناسب در کشور
*	-	-	۱۶	۰,۸۵	۳,۷۷	سود خالص قابل تقسیم فعالیت‌های بخش کشاورزی
*	-	-	۱۵	۱,۰۲	۳,۸۴	نرخ بهره تسهیلات‌دهی به بخش کشاورزی
*	-	-	۱۴	۰,۸۸	۳,۹۱	سرمایه‌گذاری بخش خصوصی داخلی
*	-	-	۱۳	۰,۹۶	۳,۹۱	سود خالص قابل تقسیم فعالیت‌های بخش کشاورزی
*	-	-	۱۲	۰,۹۵	۳,۹۶	معافیت محصولات کشاورزی از قیمت‌گذاری دولتی
*	-	-	۱۱	۰,۹۳	۴,۰۲	نظام نرخ ارز شناور و آزاد
*	-	-	۱۰	۰,۹۵	۴,۰۴	نرخ تورم در کشور
*	-	-	۹	۰,۸۰	۴,۰۸	سهم ارزش افزوده بخش کشاورزی در اقتصاد کشور
*	-	-	۸	۰,۸۴	۴,۱۱	اندازه بازار ایران
*	-	-	۷	۰,۹۲	۴,۲۰	نرخ رشد اقتصادی کشور
*	-	-	۶	۰,۸۳	۴,۲۲	نرخ رشد اقتصادی بخش کشاورزی

*	-	-	۵	۰,۸۱	۴,۲۶	نرخ مورد انتظار بازگشت سرمایه
*	-	-	۴	۰,۷۹	۴,۲۶	ثبات بازار مالی داخلی
*	-	-	۳	۰,۹۱	۴,۳۵	ثبات نرخ ارز
*	-	-	۲	۰,۹۰	۴,۳۹	افزایش نرخ سودآوری فعالیت های کشاورزی
*	-	-	۱	۰,۷۱	۴,۵۰	درجه باز بودن اقتصاد یا اصل تجارت آزاد
*	-	-	-	۰,۴۴	۳,۹۶	شاخص کل عوامل اقتصادی
منبع: یافته های پژوهش، ۱۳۹۶						

آمار استنباطی پژوهش

در پژوهش حاضر فرض نمودیم که، بین شاخص های عامل اقتصادی و میزان جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی در بخش کشاورزی رابطه تاثیرگذاری وجود دارد. با توجه به این فرضیه به بررسی و تحلیل اثرات شاخص های عامل اقتصادی بعنوان متغیرهای مستقل و متغیر وابسته جذب سرمایه گذاری های خارجی پرداخته شد. طرح فرضیه پژوهش به گونه ای است که هدف کشف وجود رابطه و نوع و میزان اثرگذاری شاخص های اقتصادی بعنوان متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته پژوهش می باشد؛ و برای تشخیص وجود رابطه و نوع اثرگذاری آنها بر متغیر وابسته، از رگرسیون خطی به روش گام به گام استفاده شده است. روش کار با این نوع از رگرسیون به گونه ای است که در هر گام یکی از شاخص های مورد بررسی (بعنوان متغیر مستقل) با متغیر وابسته پژوهش وارد معادله رگرسیونی می شوند و در صورت وجود رابطه اثرگذاری، وارد گام بعدی شده و اثرات دیگر متغیرها را مورد تحلیل قرار می دهد. نکته قابل توجه در این نوع از رگرسیون این است که متغیرهایی که تاثیرگذاری بیشتری دارند در گام های ابتدایی معادله رگرسیونی قرار گرفته و

متغیرهایی که رابطه ای با متغیر وابسته نداشته باشند از جریان تحلیل رگرسیونی حذف می شوند. نتایج حاصل از تحلیل مدل رگرسیونی به روش گام به گام برای تحلیل نظرات جامعه آماری پژوهش در مورد پیش بینی شاخص های عامل اقتصادی بر جذب سرمایه گذاری های مستقیم خارجی ارائه دهنده ۹ گام بود که تعداد ۹ شاخص بعنوان عوامل کلیدی اقتصادی و حاصل جمع بندی نظرات نخبگان در مورد تاثیرگذاری بر جذب سرمایه گذاری های خارجی بود. جدول شماره ۳ و نتایج خلاصه مدل رگرسیونی نهم نشان می دهد که مقدار همبستگی این مدل برابر با ۰,۸۴۳ بوده است. همچنین مقدار ضریب تبیین تعدیل شده برای این مدل رگرسیونی برابر با ۰,۶۸۶ است و نشان می دهد که برای تشخیص اثرگذاری متغیرهای مستقل "عوامل کلیدی اقتصادی" بر متغیر وابسته "جذب سرمایه گذاری خارجی" الگوی مناسبی بوده و به مقدار ۰,۶۸٪ قابلیت تبیین و برازندگی داده های اثرات متغیرهای مستقل اقتصادی بر متغیر وابسته پژوهش را مورد تأیید قرار می دهد؛ یا به عبارتی دیگر مدل رگرسیونی مذکور تا حد زیادی قابلیت پیش بینی متغیر وابسته پژوهش را دارا می باشد (جدول ۳).

جدول ۳: خلاصه مدل رگرسیونی برای متغیرهای عوامل اقتصادی و جذب سرمایه‌گذاری خارجی

مدل رگرسیونی	مقدار همبستگی (R)	ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل شده	خطای استاندارد
۹	۰.۸۴۳ ^a	۰.۷۱۰	۰.۶۸۶	۰.۲۵

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

معناداری در حد ۰,۰۰۰ بود ($P \leq ۰,۰۰۱$) و بر اساس آن مشخص شد که وضعیت محاسبه واریانس مدل رگرسیونی متغیرهای مذکور در حد مطلوبی قرار دارد (جدول ۴).

در ادامه نتایج تحلیل واریانس مدل رگرسیونی "عوامل اقتصادی" از نظر جامعه آماری پژوهش، بیانگر پایین بودن مقدار F در محاسبه مدل رگرسیونی چند متغیره می‌باشد. همچنین در این محاسبه، میزان

جدول ۴: تحلیل واریانس متغیرهای عوامل اقتصادی و جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

مدل	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	مقدار F	معناداری
رگرسیون	۱۷,۴۴۶	۹	۲,۹۳۸	۲۹,۹۱۱	۰,۰۰۰ ^b
باقیمانده	۷,۱۲۹	۱۱۰	۰,۱۶۵	-	-
مجموع	۲۴,۵۷	۱۱۹	-	-	-

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

میزان جذب سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی می‌باشد. از آنجایی که ضریب رگرسیونی که هم تشخیص جهت و هم تشخیص شدت اثرات به کار می‌رود و نتایج بدست آمده نشان دهنده این است که جهت مقدار بتاهای بدست آمده مثبت بوده و شدت آن نیز همانطوری که گفته شد در سطح متوسط و قابل قبولی است. بنابراین با تغییر جهت و شدت مقدار بتای هر یک از عوامل اقتصادی مدل رگرسیونی بعنوان متغیرهای مستقل، وضعیت میزان جذب سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی نیز بعنوان متغیر وابسته پژوهش تغییر خواهد کرد. بنابراین با توجه به

از آنجایی که ضریب اثرات که با مقدار بتا^۱ (ضریب همبستگی جزئی برای پیش‌بینی اثرات) محاسبه می‌شود، برای ۹ متغیرباقی‌مانده در معادله رگرسیونی (شاخص‌های عوامل اقتصادی و جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی) بیشتر و یا نزدیک به مقدار ضریب ۰,۳ محاسبه شده است (این مقدار برای نرخ رشد بخش کشاورزی برابر با ۰,۳۶۳؛ برای شاخص سرمایه‌گذاری بخش خصوصی داخلی برابر با ۰,۳۳۲ و برای دیگر شاخص‌های اقتصادی باقی‌مانده در معادله رگرسیونی کمتر از حد متعادل اثرات ۰,۳ است)، بنابراین نشان دهنده اثرگذاری متوسط و قابل قبول (از نظر آماری) متغیرهای "عوامل اقتصادی" بر

طور کلی با توجه به یافته‌های حاصل از مدل رگرسیونی مذکور، مقدار ضرایب رگرسیون استاندارد برای هر نه شاخص کلیدی اقتصادی مورد بررسی در سطح خطای کمتر از ۰,۰۵، معنی‌دار بوده است ($\Pi \leq 0,05$). به همین دلیل متغیرهای عوامل نه-گانه اقتصادی مورد بررسی که پیش‌بینی کننده میزان جذب سرمایه‌های مستقیم خارجی هستند، بر متغیر وابسته میزان جذب سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی تأثیرگذار بوده و آن را به سمت افزایش سوق می‌دهند (جدول ۵). به طور کلی با توجه به یافته‌های بدست آمده برای فرضیه مورد نظر پژوهش، عامل کلیدی اقتصادی با مقدار بتای ۰,۶۳۵ واحد (و در بین شاخص‌های آن تعداد ۹ شاخص) بر جذب سرمایه-گذاری‌های مستقیم خارجی تأثیرگذار بودند و نتایج بدست آمده در سطح خطای ۰,۰۵ بود، بنابراین فرضیه پژوهش با اطمینان آماری ۰,۹۵ درصد مورد تأیید قرار می‌گیرد.

تحلیل وضعیت مورد انتظار از نظر نخبگان، نتیجه می‌گیریم که به ازای هر واحد تغییر در بتای متغیرهای پیش‌بین اقتصادی (مقدار بتای نه شاخص باقی مانده در مدل)، متغیر وابسته جذب سرمایه-گذاری‌های مستقیم خارجی نیز به همان میزان تغییر خواهد کرد. به بیانی دیگر در بین نه شاخص عامل اقتصادی پیش‌بینی کننده مورد بررسی، سه عامل «نرخ رشد بخش کشاورزی» و «سرمایه‌گذاری بخش خصوصی داخلی در بخش کشاورزی» و «سهم تسهیلات بخش کشاورزی» به ترتیب با مقدار بتای ۰,۳۶۳، ۰,۳۳۹ و ۰,۲۹۸ تأثیر قابل ملاحظه را بر متغیر وابسته جذب سرمایه‌های خارجی در بخش کشاورزی داشته‌اند و تأثیر دیگر شاخص‌ها هرچند قابل اعتنا اما به نسبت کمتر می‌باشد. همچنین در این محاسبه، مقدار خطای استاندارد از سطح مجاز (۰,۰۸) کمتر بدست آمده است، بر این اساس مدل رگرسیونی گام به گام حاضر قابلیت اتکاء برای پیش‌بینی‌های آتی جذب سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی در سال‌های پیش‌رو در بخش کشاورزی را نیز خواهد داشت. به

جدول ۵: نتایج ضرایب رگرسیونی متغیرهای شاخصهای عامل اقتصادی در جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

نتیجه اثرگذاری	معناداری (P)	مقدار T	مقدار استاندارد	مقادیر غیر استاندارد		مدل رگرسیونی گام به گام
				مقدار b	خطای استاندارد	
_____	۰,۰۰۰	۵,۰۸	-	۰,۱۹۲	۰,۹۷۴	مقدار ثابت
تأیید اثرات	۰,۰۰۰***	۵,۹۵	۰,۳۶۳	۰,۰۳۶	۰,۲۴۳	نرخ رشد بخش کشاورزی
تأیید اثرات	۰,۰۰۲*	۴,۱۶	۰,۲۹۸	۰,۰۲۷	۰,۱۸۵	سهم تسهیلات بخش کشاورزی
تأیید اثرات	۰,۰۰۱**	۴,۱۶	۰,۲۹۸	۰,۰۲۷	۰,۱۹۷	نظام نرخ ارز شناور و آزاد
تأیید اثرات	۰,۰۰۰***	۵,۱۸	۰,۳۳۹	۰,۰۲۹	۰,۲۲۳	سرمایه‌گذاری بخش خصوصی داخلی

تأیید اثرات	۰,۰۳۴*	۳,۱۵	۰,۲۳۲	۰,۰۲۹	۰,۱۶۲	سود خالص ۱,۵ برابر بهره تسهیلات
تأیید اثرات	۰,۰۴۴*	۲,۹۵	۰,۲۱۳	۰,۰۲۷	۰,۱۵۲	درآمدهای نفتی کشور
تأیید اثرات	۰,۰۱۶*	۳,۴۴	۰,۲۴۵	۰,۰۲۵	۰,۱۶۲	سرمایه‌گذاری بخش عمومی و دولتی
تأیید اثرات	۰,۰۱۲*	۳,۵۵	۰,۲۴۶	۰,۰۲۷	۰,۱۶۹	نرخ تورم کشور
تأیید اثرات	۰,۰۴۳*	۵,۰۴	۰,۲۳۴	۰,۰۳۹	۰,۱۷۹	نرخ مورد انتظار بازگشت سرمایه
(a) متغیر وابسته: جذب سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی توجه: **معنی داری در سطح ۹۹٪ درصد و سطح خطای $P < ۰,۰۰۱$						

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

بی تردید دستیابی به توسعه پایدار در تمامی بخشها و خصوصا بخش کشاورزی، نیازمند سرمایه و سرمایه‌گذاری برای بهره‌گرفتن از مزیت‌های نسبی و توانایی‌های بالقوه اقتصادی است. لذا سرمایه‌گذاری راهی برای از میان برداشتن تفاوت میان مقادیر موجود و لازم برای دستیابی به اهداف و نیازهای توسعه ملی بوده و سرمایه‌گذاری خارجی یکی از این سرمایه‌گذاری‌هاست که نه تنها میتواند منبع تشکیل سرمایه باشد بلکه مهمتر از آن میتواند به عنوان وسیله انتقال تکنولوژی تولید، دانش روز آمد، مهارتها، امکانات نوآوری و قراردادهای مدیریتی و سازمانی میان طرفین باشد و به عنوان وسیله ای جهت دستیابی به شبکه بازاریابی بین المللی عمل نماید. در این راستا، نتایج پژوهش نشان داد که متغیرهای "عوامل اقتصادی" بر میزان جذب سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی موثر و تاثیر گذار می‌باشد و در بین نه شاخص عامل اقتصادی پیش‌بینی کننده مورد بررسی، سه عامل «نرخ رشد بخش کشاورزی» و «سرمایه‌گذاری بخش خصوصی داخلی در بخش کشاورزی» و «سهم تسهیلات بخش کشاورزی» به ترتیب، تاثیر قابل ملاحظه ایی را بر

متغیر وابسته جذب سرمایه‌های خارجی در بخش کشاورزی داشته‌اند و تاثیر دیگر شاخص‌ها هرچند قابل اعتنا اما به نسبت کمتر می‌باشد. در همین رابطه باید بیان نمود که نتایج این تحقیق با نتایج بسیاری از محققان خارجی و داخلی هم راستا میباشد. برای برخورداری از سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، خصوصا در بخش کشاورزی برخی پیشنهادات بیان میگردد.

- توجه بیشتر به بخش کشاورزی در برنامه ریزی‌های کلان کشور جهت رشد تولید و ایجاد افزایش افزوده برای جلب نظر سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی.

- قوای سه‌گانه و شورای نگهبان قانون اساسی حداقل در سه بازار اقتصادی زیر آزادی و تحرک ایجاد کنند.

الف: آزاد سازی و تسهیل ورود و خروج سرمایه‌های خارجی و میزان سهام سرمایه‌گذاران خارجی

ب: آزادی بازار نیروی کار

ج: آزاد سازی تجارت کالا و خدمات

- ساماندهی و شکل‌گیری کارآمد زنجیره‌های ارزش و عرضه محصولات و مدیریت بهینه آن با ثابت نگه داشتن قیمت.

- شکستن چرخه عدم تولید و عدم سرمایه گذاری در بخش کشاورزی با زیاد نمودن سهم سرمایه گذاری از سرمایه گذاری کل کشور.
- لزوم طراحی نظام بهینه تامین مالی بخش کشاورزی و روستایی با نگاهی ویژه به بخش کشاورزی و تولید با رویکرد قانون مداری و تغییر قوانین دست و پا گیر.
- رفع موانع تولید و مشکلات در بخش کشاورزی از جمله مسائل مربوط به آب، خاک، تخریب جنگل، نوسانات قیمت بازار و نهادها و غیره به عنوان بسترهای ایجاد جذب سرمایه خارجی.
- اصلاح قوانین و مقررات زائد و دست و پاگیر و قرار دادن مقررات زدایی در سر لوحه کارها و حذف پست های غیر ضروری در درون ساختار دولت و وزارتخانه های ذیربط.
- حذف انواع رانت ها در اقتصاد و ایجاد فضای سالم رقابتی برای ارتقا درجه آزادی اقتصادی کشور
- ثبات و پایداری اقتصادی - سیاسی و تورم پایین جهت افزایش نرخ بازگشت خالص سرمایه برای تشویق بیشتر سرمایه گذاران خارجی و داخلی.
- سیاستهای تشویقی دولتها در ایجاد و گسترش زیرساختهای فیزیکی (اب، برق، گاز، تلفن، اینترنت، حمل و نقل و غیره) و انسانی.
- حرکت به سمت اصلاح قیمت نسبی عوامل در بخش کشاورزی به منظور تخصیص بهینه منابع و سودآور نمودن فعالیت های تحقیقاتی و آموزشی جهت انتقال بیشتر منابع به سمت فعالیت های تحقیق و توسعه.
- فراهم کردن زمینه های ایجاد ارتباط و همکاری مشترک بین شرکت های سرمایه گذار و شرکت های داخلی جهت تقویت و بومی کردن فناوری انتقال یافته.
- سرمایه گذاری در امر آموزش نیروی انسانی و آماده ساختن آنها جهت جذب در مشاغل ایجاد شده در کانال سرمایه گذاری مستقیم خارجی.
- تشکیل کمیته ویژه از طرف قوای سه گانه که مجدداً و از ابتدا نحوه صدور مجوزهای کسب و کار را برای سرمایه گذاران داخلی و خارجی تعیین و ابلاغ نمایند تا حداکثر در مدت یکماه بتواند مجوزهای لازم را دریافت کند.
- سهم تسهیلات بخش کشاورزی سالیانه توسط مجلس شورای اسلامی به عنوان قانون مصوب تعیین گردد و حداقل ۳۳ درصد از سهم تسهیلات و منابع مالی کشور به بخش کشاورزی و صنایع وابسته به آن تعلق گردد.
- علاوه بر بانک کشاورزی، بانک دیگری تحت عنوان بانک توسعه روستایی ایران از طرف وزارتخانه های جهاد کشاورزی، تعاون، کار اجتماعی و سازمان برنامه، برای توسعه روستایی و ایجاد کار و اشتغال ایجاد گردد.
- تشکیل یک شرکت بیمه ای جدید تحت عنوان شرکت بیمه کشاورزی ایران تحت نظر وزارت جهاد کشاورزی، جهت اقدامات تخصصی بیمه ای و ارائه کامل خدمات به کشاورزان.
- تصویب قانونی از طرف مجلس شورای اسلامی که سالیانه ۱۵ درصد از وصولی های صندوق توسعه ملی به صورت ارزی و یا ریالی جهت بخش کشاورزی و فعالیت های اقتصادی و صنعتی روستایی اختصاص یابد.
- تسهیلات بخش کشاورزی از نوسانات نرخ تسهیلات مصون باشد و هر گونه افزایش در سود تسهیلات توسط دولت تضمین و پرداخت گردد.

منابع

گذاری مستقیم خارجی با استفاده از تکنیک TOPSIS.

فصلنامه سیاستهای مالی و اقتصادی ۱(۴)، ۷۲-۴۵.
 مزینی، ا. و مراد حاصل، ن. (۱۳۸۷). باز شناسی عوامل موثر بر جریان سرمایه گذاری مستقیم خارجی. پژوهشهای اقتصادی، ویژه نامه بازار سرمایه، ۷، ۳۵-۱۵.
 مشیری، س. و کیانپور، س. (۱۳۹۱). عوامل موثر بر جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی، مطالعه بین کشوری (۲۰۰۷-۱۹۸۰)، فصلنامه اقتصاد مقداری (بررسی های اقتصادی)، ۹(۲): ۳۰-۱.
 ناجی میدانی، ع. (۱۳۸۲). آثار جهانی شدن اقتصاد بر رشد، اشتغال و توزیع درآمد در ایران، پایان نامه دکتری دانشگاه تربیت مدرس.
 نیلی، م. (۱۳۸۲). استراتژی توسعه صنعتی کشور، دانشگاه صنعتی شریف، تهران. مؤسسه انتشارات علمی.
 یآوری، غ. و عزیزی، و. (۱۳۹۹). تحلیل موانع و چالشهای عدم دستیابی به اهداف برنامه های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در بخش کشاورزی. مجله پژوهش های ترویج و آموزش کشاورزی نور، ۱۳(۲).

Blomstrom, M. and A. Kokko. 2003. "The Economics of Foreign Direct Investment Incentives." NBER Working Paper 9489.
 Borensztein, E., J. De Gregorio, and J-W. Lee. 1998. "How Does Foreign Direct Investment Affect Economic Growth?" *Journal of International Economics* 45: 115-35.
 Khan, A.H. and Malik, A(1992), "Dependency ratio, foreign capital inflows and rate of savings in Pakistan", *The Pakistan Development Review*, Vol.3, No.4, pp. 843-56.
 Rana, P. B. & J. M. Dowling (1988), "The Impact of Foreign Capital on Growth: Evidence from Asian Developing Countries", *The Developing Economics*, Vol. 26, No. 3, PP. 3-11.

اصغری، م. و سالار نظر رفسنجانی پور، س. (۱۳۹۲). تأثیر جریان سرمایه گذاری مستقیم خارجی بر کیفیت محیط زیست کشورهای منتخب حوزه منا. فصلنامه تحقیقات توسعه اقتصادی، ۹(۱)، ۳۰-۱.
 بازیار، ا. و احمدوند، م. (۱۳۹۶). تبیین بازدارنده های توسعه کشاورزی در روستاهای شهرستان رستم. فصلنامه پژوهش های ترویج و آموزش کشاورزی، ۱۰(۱).
 بهکیش، م. (۱۳۸۰). اقتصاد ایران در بستر جهانی شدن. تهران، نشر نی.
 پیشبین، س.، محمدی، ح.، و اجرایی، ع. (۱۳۸۶). بررسی مسائل و مشکلات کاربرد مکانیزاسیون کشاورزی در منطقه جهرم. فصلنامه توسعه و بهره وری، ۲(۵)، ۱۷-۲۹.
 تیموری، م.، کبری، ح.، میرزایی، ح. و مبارکی، م. (۱۳۹۸). تحلیل فازی بسترهای اجتماعی توسعه اقتصادی در بخش کشاورزی ایران. مجله پژوهشهای ترویج و آموزش کشاورزی ۱۲(۴).
 داوودی، پ. و شاهمرادی، ا. (۱۳۸۳). باز شناسی عوامل موثر بر جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی در ایران و ۴۶ کشور جهان. پژوهش های اقتصادی، ۲۰، ۱۱۳-۸۱.
 درگاهی، ح. (۱۳۸۵). عوامل مؤثر بر توسعه سرمایه گذاری مستقیم خارجی، درسهایی برای اقتصاد ایران. انتشارات شریف، ۳۶، ۷۳-۵۷.
 شاه آبادی، ا.، ولی نیا، آ. و انصاری، ز. (۱۳۹۱). تأثیر سرریز فناوری ناشی از سرمایه گذاری مستقیم خارجی بر عملکرد بخش صنعت. فصلنامه تخصصی پارک ها و مراکز رشد، ۹(۳۳).
 عبداللهی، م. (۱۳۸۷). سرمایه گذاری و چالشهای بازار مالی در بخش کشاورزی. فصلنامه سرمایه گذاری و چالشهای بازار مالی، ۱۶۹-۱۹۹.
 کاظمی، ا.، بیک، م. هادیان، ا. و حکیمی، ف. (۱۳۹۲). شناسایی و اولویت بندی عوامل مؤثر بر جذب سرمایه